

Käännösten käytettävyyden heuristinen arviointi

Tytti Suojanen & Tiina Tuominen

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Tampereen yliopisto

Defining the target audience is one of the crucial points during a translation project. Translators consider the needs and abilities of their future readers and strive to produce an appropriate translation. However, translation studies has not offered translators many concrete tools with which translators could analyze and specify target readers. One of the proposed solutions for this dilemma is the model of User-Centered Translation (Suojanen, Koskinen & Tuominen 2012, 2015). The model contains a number of practical methods with which translators can find out information about their readers and use that information while translating. One of these methods is heuristic evaluation, which is performed by an expert or a group of experts using heuristics, namely, rules, guidelines or usability principles. The user-centered translation model contains a newly created set of usability heuristics for translation, and we wanted to test how these heuristics work in practice. We created an evaluation assignment, which was given to several student groups at the Finnish Universities of Tampere and Turku. In the assignment, students were asked to familiarize themselves with the heuristics, use them to analyze a translation, report on their main findings and reflect on the use of the heuristics. In this article we will report on the students' findings and examine the usability of the heuristics as a translator's tool. We will also introduce a modified list of translation usability heuristics that has been created based on the students' comments.

Avainsanat: heuristinen arviointi, käytettävyys, käyttäjakeskeinen kääntäminen

1 Johdanto

Kohderyhmän tunnistaminen on yksi käännösprojektin keskeisistä elementeistä. Tuotukseen optimaalisen lopputuloksen kääntäjän on voitava analysoida kohderyhmän tarpeita ja edellytyksiä. Toistaiseksi käännöstiede ei kuitenkaan ole tarjonnut kovinkaan käytännönläheisiä työkaluja, joiden avulla kääntäjä voisi analysoida ja ryhmitellä tulevia lukijoitaan tai käyttäjiään (Nord 2012: 32). Tähän ratkaisuksi on kehitetty käytettävyytutkimusta ja käännöstiedettä hyödyntävä käyttäjakeskeisen kääntämisen malli (*User-Centered Translation*) (Suojanen ym. 2012, 2015).

Käyttäjakeskeinen kääntäminen nojaa käytettävyyteen, jonka keskeinen kysymys on, kuinka sujuvasti käyttäjä käyttää tuotteen toimintoja päästäkseen haluamaansa päämäärään (Kuutti 2003: 13). Käytettävyys on siis tuotteen soveltuvuutta tiettyyn tarkoitukseen. Viime kädessä se on käyttäjän suhteellinen kokemus käytön onnistumisesta, eli käytettävyys on käyttäjä- ja tilannekohtaista. (Ovaska ym. 2005: 4.) Käyttäjakeskeisessä käännösprosessissa kerätään käyttäjistä tietoa mahdollisimman paljon, ja tätä tietoa käytetään hyväksi tehtäessä päätöksiä käännösstrategioista.

Käännösosalalla on nykyisin usein kiire, projektityö on monesti hajautettu ja työt ovat laajamittaisia ja monikielisiä. Tässä toimintaympäristössä käyttäjä saattaa unohtua tai

kääntäjällä ei aina ole mahdollisuutta toimia käyttäjän edustajana. Käyttäjakeskeisen kääntämisen malli antaa työkaluja, joita voidaan hyödyntää monissa tekstilajeissa ja joiden avulla käyttäjän huomioon ottaminen onnistuu monenlaisissa käännöstilanteissa laajoista projekteista yksittäisiin toimeksiantoihin. Käännösten käyttäjät ovat usein varsin heterogeeninen joukko, ja käyttäjakeskeisten työkalujen avulla pystytään identifioimisen lisäksi jaottelemaan kunkin käännöstilanteen keskeisimpiä käyttäjäryhmiä, jotta käännös voidaan suunnata juuri heille (ks. esim. Suojanen ym. 2015: 36–40, 68–70). Lisäksi malli on suunniteltu siten, että sitä voidaan sovittaa yhteen yritysten suunnittelu- ja dokumentointiprosessien kanssa, jolloin sekä kääntäminen että käytettävyys ovat mukana alusta alkaen ja pystytään tuottamaan käytettäviä ja laadukkaita käännöksiä. (Tuominen ym. 2015: 235.)

Käyttäjakeskeisen kääntämisen malli sisältää useita käytännönläheisiä menetelmiä, joiden avulla käännöksen tulevasta lukijoista voidaan siis kerätä tietoa. Käyttäjakeskeisen kääntämisen tulisi olla **iteratiivista**, eli käännösprosessin aikana saadaan jatkuvaa palautetta ja teksti jalostuu matkan varrella. Tässä artikkelissa tarkastelemme käyttäjakeskeisen kääntämisen yhtä menetelmää, **heuristista arviointia**. Käymme ensin läpi kyseisen menetelmän pääpiirteissään. Sitten kerromme tutkimuksestamme, jossa testasimme käännösten arviointiin luotuja käytettävyysheuristiikkoja. Lopuksi pohdimme näiden heuristiikkojen käyttökelpoisuutta ja käytettävyyttä sekä esittelemme niistä uuden version, joka on muokattu tutkimustulosten perusteella.

2 Heuristinen arviointi

Informatiivisin tapa tutkia tuotteiden tai tekstien käytettävyyttä on eittämättä ottaa prosessiin mukaan todellisia käyttäjiä. Tuotekehityksen aikana tämä ei kuitenkaan ole aina mahdollista. Tällöin voidaan turvautua ketterämpiin menetelmiin, kuten **heuristiseen arviointiin** (*heuristic evaluation*), jota kutsutaan myös **asiantuntija-arvioinniksi** (*expert evaluation*). Sen suorittaa asiantuntija tai asiantuntijaryhmä käyttämällä **heuristiikkoja** (*heuristics*) eli erilaisia käytettävyysperiaatteita. Heuristiikat ovat tutkimustiedon perusteella luotuja periaatteita ja sääntöjä, jotka voidaan luetteloida helposti käytettäväksi tarkistuslistaksi. Kyse on siis eräänlaisista nyrkkisäännöistä. (Korvenranta 2005: 111–124.) Jakob Nielsenin (1993: 159–160) mukaan menetelmä on nopea, kustannustehokas ja intuitiivinen, ja sitä voidaan käyttää kaikissa tuotekehityksen vaiheissa. Heikkoutena on loppukäyttäjän puuttuminen arvioinnista (Korvenranta 2005: 111). Perinteisesti heuristiikkoja on käytetty iteratiivisessa tuotekehityksessä, jossa kesken-eräistä tuotetta arvioidaan useasti, puutteet korjataan ja seuraavilla kierroksilla varmistetaan, että käytettävyysongelmat on ratkaistu (Kuutti 2003: 47–49; Korvenranta 2005: 113).

Heuristinen arviointi on yksi käyttäjakeskeisen kääntämisen keskeisistä menetelmistä, ja sitä voidaan toteuttaa pienissäkin käännösprojekteissa. Heuristiikat eivät ole käännös-alalla tuttuja, mutta lähes jokaiseen käännöshankkeeseen itse asiassa sisältyy heuristista laadunarviointia. Ensin kääntäjä arvioi itse asiantuntijana käännöstään. Seuraava vaihe on usein käännöksen tarkistus, jota myös voidaan pitää asiantuntija-arviointina käännöksen käytettävyydestä. Käännöksiä arvioivat asiantuntijat voivat olla toisia kääntäjiä, joilla ei ole tekstin aihepiirin asiantuntemusta, tai aihepiirin asiantuntijoita, jotka tarkistavat esimerkiksi käännöksen sisällön ja termit. (Ks. Tuominen ym. 2015: 247.)

Käytettävyytutkimuksen piirissä on laadittu useita heuristiikkalistoja, joita voidaan käyttää tukena asiantuntija-arvioinnissa. Käytetyin heuristinen sääntökokoelma on niin sanottu Nielsenin lista. Se on alun perin Jakob Nielsenin ja Rolf Molichin (1990) määrittämä lista, joka sisältää yleisesti tunnettuja käyttäjakeskeisen suunnittelun periaatteita. (Ks. Korvenranta 2005: 113; Kuutti 2003: 47–49.) Valmiit heuristiikkalistat eivät kuitenkaan sellaisenaan ole siirrettävissä tuotteesta toiseen, vaan arvioinnista on eniten hyötyä, kun lista suunnitellaan tuotekohtaisesti (Korvenranta 2005: 122–123). Heuristisen arvioinnin vahvuus onkin sen muunneltavuus. Nielsenin listan pohjalta on esimerkiksi luotu heuristiikkalista teknisen dokumentaation arviointiin ja käyttöohjeiden käännösten arviointiin. (Ks. Tuominen ym. 2015: 246.)

Osana käyttäjakeskeisen kääntämisen mallia on luotu yleiset kääntämisen käytettävyyshauristiikat, jotka on esitetty Taulukossa 1 (ks. Tuominen ym. 2015: 246–247; Suojanen ym. 2015: 90). Tämä on peruslista, jolla käännöksiä voidaan arvioida ja jota voidaan käyttää apuna luotaessa räätälöityjä listoja eri tarkoituksiin. Toistaiseksi lista on käytetty pääasiassa erilaisten asiatekstikäännösten arviointiin (mm. tekniset tekstit, hallinnolliset tekstit, ruokareseptit), mutta lista on muunneltavissa muihinkin kääntämisen osa-alueisiin soveltuvaksi.

Taulukko 1. Käyttäjakeskeisen kääntämisen käytettävyyshauristiikat

1. Käännöksen ja spesifikaation vastaavuus	Miksi käännöstä tarvitaan ja täyttääkö se spesifikaatiossa* määritellyt vaatimukset?
2. Käännöksen ja käyttäjien vastaavuus	Keitä ovat käännöksen käyttäjät ja miten heidän piirteensä vaikuttavat käännösratkaisuihin? Voidaanko ottaa huomioon erilaiset käyttäjäryhmät? Heijastelevatko tekstuaaliset valinnat käyttäjien tiedon tarpeita?
3. Käännöksen ja tosielämän vastaavuus	Onko käännös linjassa kulttuurisen kontekstinsa kanssa? Tarvitaanko kulttuurista adaptaatiota?

4. Käännöksen ja tekstilajin vastaavuus	Vastaako käännös kyseisen tekstilajin konventioita? Sopivatko visuaaliset, auditiiviset ja muut multimodaaliset elementit uuteen kontekstiinsa?
5. Johdonmukaisuus	Ovatko käännöksen tyyli, terminologia, fraseologia ja rekisteri johdonmukaisia?
6. Luettavuus	Ottavatko käännöksen visuaaliset elementit huomioon lukijan fysiologiset kyvyt ja olennaiset kulttuuriset konventiot? Ohjaako käännös käyttäjää tekstilajille tyypillisillä visuaalisilla ja kielellisillä vihjeillä? Minimoidaanko tulkinnanvaraisuutta riittävästi?
7. Kognitiivinen kuormitus ja tehokkuus	Onko käännös laadittu siten, että se on helposti muistettavissa ja opittavissa eli selkeä ja ymmärrettävä? Tarvitsevatko käyttäjät opastusta käyttääkseen käännöstä ja jos tarvitsevat, minkälaista?
8. Miellyttävyys	Tuottaako käännös miellyttävän ja/tai palkitsevan käyttäjäkokemuksen?
9. Lähtö- ja kohdetekstin vastaavuus	Onko kaikki relevantti lähdemateriaali käännetty? Esiintyykö lähtötekstistä johtuvaa interferenssiä eli kielellistä tai rakenteellista häiriötä?
10. Virheiden estäminen	Onko mahdolliset väärinymmärtämisen riskit minimoitu?

*Spesifikaatiolla tarkoitetaan kyseisen tekstin kääntämisen kannalta keskeisten tekijöiden määrittelyä (esim. kohderyhmä, keskeiset tyyliseikat, terminologiset linjaukset ja tavoiteltu laatutaso).

Listan avulla siis arvioidaan käännöksen käytettävyyttä tulevassa käyttökoneksissa, ja käännösosalalla perinteisesti paljon huomiota saavat käännösvirheet sekä lähtö- ja kohdetekstin ekvivalenssi ovat vain yksittäisiä arvioinnin osatekijöitä.

3 Aineisto ja metodi

Koska kääntäjän heuristiikat on uusi konsepti, halusimme testata listaa käytännössä. Tutkimuksemme aineisto koostuu Tampereen ja Turun yliopiston käännöstieteen opiskelijoiden tekemistä heuristisista arvioinneista Taulukossa 2 esitellyillä kursseilla.

Taulukko 2. Tutkimuksen aineisto

Kurssi	Ajankohta	Määrä
Käännösviestintä II englanti-suomi (TaY)	syyslukukausi 2014	2
Käännösviestintä II englanti-suomi (TaY)	kevätlukukausi 2015	6
Käyttäjakeskeinen kääntäminen (TaY)	kevätlukukausi 2015	8
Käännöstutkimuksen metodologia (TY)	kevätlukukausi 2015	22
		yht. 38

Osa opiskelijoista teki harjoituksen ryhmissä, osa yksin. Taulukossa määrä tarkoittaa heurististen arviointien lukumäärää. Opiskelijoita ohjeistettiin tutustumaan Taulukon 1 heuristiikkoihin ja analysoimaan käännettä tekstiä niiden avulla. Teksti vaihteli opiskelijoittain ja ryhmittäin: osa oli itse kääntänyt tekstin, osa valitsi minkä tahansa käännöksen, ja yhden ryhmän opiskelijat analysoivat kaikki samaa tekstiä, joka ei ollut heidän itsensä kääntämä. Opiskelijat merkitsivät taulukkopohjaan löytämänsä käytettävyysongelmat, heuristiikan, jota kyseinen ongelma rikkoo, ja mahdollisen korjaus ehdotuksensa. Lisäksi heitä pyydettiin kirjoittamaan lyhyt kooste analyysin päälöydöksistä sekä kertomaan analyysinsä kulusta muun muassa kommentoimalla seuraavia asioita: Esiintyikö heuristiikkojen käytössä ongelmia ja jos esiintyi, minkälaisia? Oliko heuristiikoista hyötyä käännöksen käytettävyyden/laadun parantamisessa? Voisitko kuvitella hyödyntäväsi heuristiikkoja jatkossa?

Aineiston käsittelyssä olemme yhdistäneet määrällistä ja laadullista analyysiä. Olemme laskeneet kunkin heuristiikan käyttömäärät, jotka yhtäältä kertovat heuristiikkojen käytettävyydestä mutta toisaalta myös opiskelijoiden käytössä olleista tekstilajeista ja teksteistä. Analyysin kulkua ja heuristiikkojen käyttöä käsittelevät avovastaukset olemme teemoitelleet, ja poimimme aineistosta keskeisimmät huomiot.

4 Tulokset

Aineiston perusteella on mahdollista alustavasti analysoida heuristiikkojen toimivuutta. Eniten käytetyt heuristiikat ovat luultavasti sellaisia, jotka opiskelijoiden on ollut helppoa hahmottaa ja joiden osalta teksteissä on ollut eniten huomautettavaa. Harvemmin mainittuihin heuristiikkoihin liittyviä ongelmia opiskelijoiden on taas ollut vaikea löytää teksteistä. Heuristiikkojen käyttö saattaa vaihdella tekstilajeittain, mutta huomattavat määrälliset erot eri heuristiikkojen välillä antavat jo tämän aineiston perusteella hyödyllistä tietoa heuristiikkojen jatkokehitystä varten.

4.1 Käytettävyysohjelmien löytyminen

Kaksi heuristiikkaa erottuu selvästi toisista siinä, että niitä on tutkimusaineistossa kommentoitu varsin harvoin, vain alle puolessa opiskelijoiden arvioinneista. Nämä ovat heuristiikka 1 (käännöksen ja spesifikaation vastaavuus) ja heuristiikka 4 (käännöksen ja tekstilajin vastaavuus). Molemmat on mainittu 17 arvioinnissa.

Ensimmäinen heuristiikka on saattanut jäädä vähälle huomiolle siksi, että arvioitavan käännöksen spesifikaatio ei joko ollut tiedossa tai kyseessä oli käännöskurssin harjoitustehtävä, jolle tosielämän kaltaista spesifikaatiota ei ollut mahdollista neuvotella. Neljännen heuristiikan vähäiseen käyttöön ei sen sijaan ole nähtävissä välitöntä selitystä. On mahdollista, että tekstilajin analysointi ylipäänsä on opiskelijoille vaikeaa. Lisäksi heuristiikkojen rinnalla esitetyt apukysymykset saattoivat olla vaikeita ymmärtää, kuten opiskelijoiden kommentteistakin tuonnempana käy ilmi. Mahdollinen selitys on myös se, että arvioitavan käännöksen tekstilaji on ollut hieman epämääräinen, eikä konkreettisia tekstilajipiirteitä ole ollut helppo määrittää. Tämä siis osoittaa, että heuristiikka 4 ei välttämättä ole relevantti kaikissa konteksteissa.

Arvioinneista erottui myös neljä heuristiikkaa, joista kukin oli mainittu vähintään 30 arvioinnissa. Näitä ovat heuristiikat

- 2 (käännöksen ja käyttäjien vastaavuus)
- 3 (käännöksen ja tosielämän vastaavuus)
- 6 (luettavuus)
- 7 (kognitiivinen kuormitus ja tehokkuus).

Kaikkein eniten mainintoja sai heuristiikka 3, joka oli mainittu 33 arvioinnissa. Nämä neljä heuristiikkaa ovat siis puhutelleet lähes kaikkia vastaajia siinä määrin, että he ovat löytäneet niistä kommentoitavaa – tai toisaalta näiden heuristiikkojen piiriin kuuluvista tekstin piirteistä on löytynyt käytettävyysohjelmia. Heuristiikka 2 varmasti herättää helposti ajatuksia juuri käyttäjakeskeisen kääntämisen kontekstissa, koska koko malli kehottaa pohtimaan nimenomaan käyttäjiä. Heuristiikka 3, jossa tulee pohtia kulttuurisen adaptaation tarvetta, taas lienee kääntämisen opiskelijoille tuttu kysymys, joka usein tulee esiin käännöstehtävissä tai käännösten arvioinnissa. Heuristiikat 6 ja 7 taas keskittyvät lukukokemuksen onnistuneisuuteen, mitä on varsin vaivattomasti mahdollista arvioida oman lukukokemuksen perusteella. Yksi selitys näiden kahden heuristiikan runsaaseen esiintymiseen aineistossa voi olla sekin, että kuten jäljempänä kuvaamme, heuristiikat 6 ja 7 on koettu päällekkäisiksi, jolloin arvioinneissa on ehkä haluttu ottaa mukaan niistä molemmat sen sijaan, että olisi valittu vain toinen.

Kolmen suosituimman heuristiikan lisäksi myös heuristiikkaa 9 (lähtö- ja kohdetekstin vastaavuus) oli hyödynnetty 29 kertaa ja heuristiikkaa 5 (johdonmukaisuus) 28 kertaa. Heuristiikkoja on siis käytetty monipuolisesti. Eri konteksteissa ja tekstilajeissa painotukset varmasti vaihtelevat, mutta jo tämä katsaus osoittaa, että kukin heuristiikka on omalla tavallaan relevantti käännosten arvioinnissa.

4.2 Heuristiikkojen käyttötavat

Opiskelijoiden arvioinneissa oli näkyvissä hieman erilaisia tapoja hyödyntää heuristiikkoja. Heuristiikkojen käyttö käännoستieteellisiin tutkimusmenetelmiin perehdyttävällä kurssilla ehkä antoi opiskelijoille mielikuvan nimenomaan tutkimuksessa käytettävästä analyysimenetelmästä. Osa arvioinneista puolestaan koottiin käännoستurssilla, joilla opiskelijat analysoivat omaa käännoستään ja käyttökonteksti oli käytännönläheisempi. Lisäksi arviointeja kerättiin nimenomaan käyttäjakeskeiseen kääntämiseen keskittyvällä kurssilla, jonka opiskelijat olivat syvällisimmin paneutuneet käyttäjakeskeiseen kääntämiseen ja heuristiseen arviointiin. Heurististen arviointien tekotavoista löytyi siis yksilöllisiä eroja, joille kurssikonteksti on voinut olla yksi selitys.

Kaikki arvoinnit eivät noudattaneet vakiintuneita heuristiikkojen käyttötapoja. Etenkin muutamat omaa käännoستään arvioineet opiskelijat käyttivät heuristiikkoja enemmänkin käännoستratkaisujensa selittämiseen kuin käytettävyyšnäkökulman esiin tuomiseen. Yhdessä arvioinnissa esimerkiksi todettiin, että käännoست rikkoi heuristiikkaa 7, sillä lukija olisi tarvinnut aiheesta lisää taustatietoa. Opiskelija toteaa:

Koska kyseessä on mainosteksti, ei ole välttämätöntä, että tavallinen lukija ymmärtää kaiken, vaan enemminkin kiinnostuu tuotteesta. Tuote-erittely on pakko kuitenkin sisällyttää käännoستeseen, koska laki vaatii että tiedot on saatavilla.

Kyseessä ei siis ollut niinkään korjausehdotus kuin perustelu sille, miksi käännoست oli tehty tällä tavalla. Lisäksi arvioinneissa saatettiin heuristiikkojen avulla poimia tekstistä onnistuneita ratkaisuja tai hankalasti käännoستettäviä elementtejä. Muutamissa arvioinneissa korjausehdotukset oli lisäksi esitetty menneessä aikamuodossa, eli kerrottiin, mitä ratkaisuja oli jo tehty sen sijaan, että olisi ehdotettu iteratiivisia lisäkorjauksia. Osa korjausehdotuksista taas oli hyvin yleisellä tasolla (esim. ”tyylin yhdenmukaistaminen”), mistä ei ole apua tekstin konkreettisessa muokkaamisessa.

Heuristiikkoja ei siis aina käytetty heuristiseen käytettävyyšnalyysiin vaan esimerkiksi lähtötekstin analysointiin, oman käännoستprosessin ja -ratkaisujen selittämiseen tai käännoستilanteen pohdintaan. Esimerkiksi eräässä arvioinnissa mietittiin toimeksiantajan roolia ja asiantuntija-avun tarvetta. Huolimatta tällaisesta vaihtelusta suuri osa arvioinneista seurasi heuristiikkojen yleisiä toimintaperiaatteita ja listasi nimenomaan käytettävyyšnongelmia sekä niiden mahdollisia ratkaisuja. On myös todettava, että nekin, jotka

käyttivät heuristiikkoja epäkonventionaalisella tavalla, löysivät heuristiikkojen avulla tekstistä tarkastelemisen arvoisia asioita ja pystyivät pohtimaan käännöksen käytettävyyttä sekä sen käyttäjiä.

4.3 Reflektio heuristiikkojen käytöstä

Heuristinen arviointi oli kaikille opiskelijoille uusi tuttavuus, ja tehtävä kirvoittikin heiltä monipuolisia kommentteja. Heuristiikat saivat osakseen sekä kiitosta että kritiikkiä. Monilla oli alkuvaikeuksia heuristiikkojen käyttöönotossa, mutta yhteys heuristiikkojen ja käytettävyysongelmiin välillä selkiytyi tekemisen myötä. Heuristiikkoihin tottuminen siis vie aikaa. Toisaalta moni vastaaja totesi, että analyysin tekeminen oli hauskaa ja virkistävää, sillä se poikkesi totutuista tehtävistä. Hieman alle kolmasosa opiskelijoista piti heuristiikkoja helppokäyttöisinä ja totesi, että niiden avulla on helpompi ottaa huomioon lukijan näkökulma. Valmiit kysymykset ja taulukkopohja auttoivat ongelmien löytämisessä. Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että heuristiikat voivat olla kääntäjälle hyvä työkalu ja että he itse käyttävät heuristiikkoja jatkossa osana opiskelua tai kun siirtyvät työelämään. Heuristiikkoja pidettiin hyödyllisinä laadukkaan ja yhtenäisen käännöksen luomisessa.

Opiskelijat mainitsivat erityisesti, että arvioinnin tekeminen ryhmässä oli hedelmällistä, sillä tällöin havaittiin ongelmakohtia laajemmin kuin mitä ehkä yksin olisi löytänyt. Lisäksi todettiin, että heuristiikkoja on todennäköisesti helpompi käyttää jonkun muun tuottamaan tekstiin ja omalla äidinkielellä kirjoitettuun tekstiin kuin omaan tai vieraskielisen tekstin arvioimiseen.

Opiskelijoiden mielestä heuristiikat sopivat erityisesti käyttötekstien, kuten ruokareseptien ja ohjeiden analysoimiseen, sekä tilanteisiin, joissa kääntäjä kääntää toistuvasti samaa tekstilajia. Tällöin heuristiikoista on hyötyä pitkällä aikavälillä. Hyöty on myös ilmeinen pitkäkestoisissa toimeksiannoissa, joissa käyttäjien tarpeet ovat tiedossa ja joissa kääntäjä pystyy heuristiikkojen avulla kehittämään omia taitojaan ja jopa osallistumaan tuotekehitykseen. Lisäksi todettiin, että heuristiikat voivat olla myös erityisen hyödyllisiä kiireessä, kun lista muistuttaa, mihin kaikkeen pitää kiinnittää huomiota. Nämä kommentit heijastelevatkin hyvin käytettävyytystutkimuksessa nimettyjä heuristiikkojen hyötyjä, eli opiskelijat ovat onnistuneet tavoittamaan heuristisen arvioinnin perustarkoituksen.

Pääasiallinen kritiikki kohdistui heuristiikkojen keskinäisen työnjakoon: moni vastaaja totesi, että heuristiikat olivat osittain päällekkäisiä tai sivusivat toisiaan niin, että analyysin aikana oli vaikea päättää, mitä heuristiikkaa jokin ongelma rikkoi. Erityisen ongelmalliseksi mainittiin heuristiikat 6 (luettavuus), 7 (kognitiivinen kuormitus ja tehokkuus), 8 (miellyttävyys) ja 10 (virheiden estäminen) sekä niiden välinen rajankäynti.

Erityistä huomiota sai miellyttävyyden heuristiikka: moni koki epävarmuutta arvioida niinkin subjektiivista elementtiä kuin miellyttävyys. Tosin on myös huomioitava, että kritiikistä huolimatta peräti 24 arvioinnissa oli pystytty ottamaan kantaa käännöksen miellyttävyyteen.

Heuristiikat siis toistivat osittain itseään, ja myös osaa heuristiikkojen selityksistä pidettiin tulkinnanvaraisina tai vaikeaselkoisina. Yleisenä kommenttina moni lisäksi totesi, että on vaikea asettua kohderyhmän asemaan, ja yksi vastaaja jopa totesi, että heuristista arviointia voi tehdä vain, jos kuuluu itse kohderyhmään. Tämä kommentti jo itsessään havainnollistaa heuristisen arvioinnin perusluonnetta ja sen suurinta ongelmaa eli todellisen käyttäjän puuttumista prosessista.

Lähes puolet vastaajista piti heuristiikkoja haastavana tai hankalana käyttää, ja arvioinnin todettiin vievän paljon aikaa. Tämä olikin yksi tyypillinen kritiikki: vaikka heuristiikat vaikuttavat käyttökelpoiselta työkalulta, moni epäili, onko kääntäjällä sittenkään aikaa niiden käyttämiseen. Kääntäjän täytyy tiedostaa niiden merkitys ja opetella ne ulkoa, jotta niiden käyttäminen olisi tehokasta. Usea vastaaja totesi, että voisi jatkossa käyttää heuristiikkoja mutta suppeammin kuin tässä harjoituksessa tehtiin. Usea oli valmis ottamaan omaan tarkistuslistaansa joitakin yksittäisiä heuristiikkoja.

5 Uudet heuristiikat

Opiskelijoiden arviointitehtävät osoittivat, että heuristiikkoja voidaan hyödyntää monin tavoin. Vaikka arvioija ei olisi perusteellisesti sisäistänyt heuristisen arvioinnin periaatteita, heuristiikkalistan esittämät kysymykset voivat auttaa arvioimaan käännöstä rakentavalla tavalla ja huomioimaan relevantteja asioita tekstistä. Konventionaalisten heuristisen arvioinnin toimintatapojen omaksuminen kuitenkin auttaisi varmasti käytettävyyden huomioinnissa ja käännösprosessin hiomisessa käyttäjakeskeisempään suuntaan. Tällainen heuristiikkojen toimintaperiaatteiden sisäistäminen vaatii huolellista ohjeistusta ja mahdollisesti myös analyysin harjoittelemista.

Tämän aineiston perusteella heuristinen analyysi nähdään periaatteessa myönteisenä ja hyödyllisenä työkaluna. Heuristiikoissa havaittiin kuitenkin päällekkäisyyksiä ja yksittäisen heuristiikkojen selitykset olivat osin vaikeaselkoisia. Heuristiikat eivät siis ole niin käytettäviä kuin ne voisivat olla. Tuotekehityksen ja käännösprosessin tavoin heuristiikkojakin on tarkoituksenmukaista kehittää iteratiivisesti korjaten ja parantaen niitä jatkuvasti. Taulukossa 3 on ehdotuksemme uusiksi heuristiikoiksi. Niissä olemme poistaneet päällekkäisyyksiä, yhdistäneet muutamia heuristiikkoja ja selkiyttäneet heuristiikkojen apukysymyksiä. Aivan kaikkia palautteen mukaisia muutoksia emme kuitenkaan tehneet. Miellyttävyys on edelleen mukana omana heuristiikkanaan, sillä se on keskeinen käytettävyyden ja käyttäjäkokemuksen osatekijä. Olemme kuitenkin tarkenta-

neet sen apukysymyksiä niin, että miellyttävyys erottuisi paremmin muista heuristiikoista ja sen analysoiminen olisi helpompaa – siis miellyttävämpää.

Taulukko 3. Käyttäjakeskeisen kääntämisen käytettävyysheuristiikat 1.1

1. Käännöksen ja spesifikaation vastaavuus	Täyttääkö käännös spesifikaatiossa määritellyt vaatimukset?
2. Käännöksen ja käyttäjien vastaavuus	Ottaako käännös huomioon käyttäjät ja potentiaaliset erilaiset käyttäjäryhmät sekä heidän tiedontarpeensa? Ovatko käännösratkaisuissa heijastuvat oletukset käyttäjästä realistisia?
3. Käännöksen ja tosielämän vastaavuus	Onko käännös linjassa kulttuurisen kontekstinsa kanssa? Olisiko tarvetta kulttuuriselle adaptaatiolle?
4. Käännöksen ja tekstilajin vastaavuus	Vastaako käännös kyseisen tekstilajin konventioita? Ovatko esimerkiksi termit ja käännöksen rekisteri tekstilajiin sopivia?
5. Johdonmukaisuus	Ovatko käännöksen tyyli, termit, fraasit ja rekisteri johdonmukaisia kautta koko tekstin?
6. Luettavuus ja ymmärrettävyys	Onko käännös visuaalisesti vaivaton lukea? Onko käännös ymmärrettävä, ja minimoidaanko tulkinnanvaraisuutta ja väärinymmärtämisen riskejä riittävästi?
7. Miellyttävyys	Minkälaisen käyttäjäkokemuksen käännös tuottaa? Onko käyttäjäkokemus odotusten ja spesifikaation mukainen? Onko käännöksen avulla esimerkiksi mahdollista viihtyä, oppia uutta, saada jokin tehtävä onnistuneesti suoritetuksi tai syventää ymmärrystä jostain asiasta?
8. Lähtö- ja kohdetekstin vastaavuus	Onko kaikki relevantti lähdemateriaali käännetty? Esiintyykö lähtötekstistä johtuvaa interferenssiä eli kielellistä tai rakenteellista häiriötä? Onko käännöksessä virheitä?

Muokattujen heuristiikkojen on tarkoitus olla paitsi selkeämpiä myös vähemmän työläitä käyttää, kun heuristiikkoja on vähemmän ja päällekkäisyyksiä on eliminoitu. Nämä heuristiikat toimivat edelleen yleisinä käännösten käytettävyyssperiaatteina, vaikka niitä on muotoiltu opiskelijoiden esittämän palautteen mukaisesti. Ammatissa toimivien kääntäjien tarpeet ja mielipiteet voivat olla erilaisia, ja niinpä iteratiivisuuden mukaisesti myös näitä heuristiikkoja tulee jatkossakin testata eri konteksteissa.

Lähteet

- Korvenranta, Heli (2005). Asiantuntija-arvioinnit. Teoksessa: *Käytettävyystutkimuksen menetelmät*, 111–124. Toim. Saila Ovaska, Anne Aula & Päivi Majaranta. Tietojenkäsittelytieteiden laitos, Tampereen yliopisto, raportti B-2005-1.
- Kuutti, Wille (2003). *Käytettävyys, suunnittelu ja arviointi*. Helsinki: Talentum.
- Nielsen, Jakob (1993). *Usability Engineering*. Boston, MA: Academic Press.
- Nielsen, Jakob & Rolf Molich (1990). Heuristic Evaluation of User Interfaces. Teoksessa: *Proceedings of Human Factors in Computing Systems (CHI 1990)*, 249–256. New York, NY: ACM. [lainattu 23.4.2015]. Saatavilla: <http://dl.acm.org/results.cfm?h=1&cfid=666904159&cftoken=87691615>
- Nord, Christiane (2012). Quo vadis, functional translationology? *Target* 24 (1), 26–42.
- Ovaska, Saila, Anne Aula & Päivi Majaranta (2005). Johdatus käytettävyystutkimukseen. Teoksessa: *Käytettävyystutkimuksen menetelmät*, 1–16. Toim. Saila Ovaska, Anne Aula & Päivi Majaranta. Tietojenkäsittelytieteiden laitos, Tampereen yliopisto, raportti B-2005-1.
- Suojanen, Tytti, Kaisa Koskinen & Tiina Tuominen (2012). *Käyttäjakeskeinen kääntäminen*. Tampere: Tampere Studies in Language, Translation and Literature B1. [lainattu 17.8.2015]. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-8839-9>
- Suojanen, Tytti, Kaisa Koskinen & Tiina Tuominen (2015). *User-Centered Translation*. Translation Practices Explained. London & New York: Routledge.
- Tuominen, Tiina, Tytti Suojanen & Kaisa Koskinen (2015). Kääntämisen ja käytettävyyden kohtaamisista: käyttäjakeskeisyys kääntäjän työkaluna. Teoksessa: *Käännetyt maailmat. Johdatus käännösviestintään*, 234–251. Toim. Sirkku Aaltonen, Nestori Siponkoski & Kristiina Abdallah. Helsinki: Gaudeamus.